

YOSH OLIMLAR

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

**«INNOVATIVE ACADEMY» ILMIY TADQIQOTLARNI
QO'LLAB-QUVVATLASH MARKAZI**

**«YOSH OLIMLAR» NOMLI 24 № -SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

INNOVATIVE

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

in-academy.uz

MUHAMMADNIYOZ NISHOTIYNING “QUSHLAR MUNOZARASI” ASARIDAGI QUSHLAR OBRAZI BADIYYATI

Moxichehra Muxammadiyeva

ToshDO‘TAU tayanch doktoranti

E-mail: muhammadiyevamohichexra@gmail.com

Tel: (90) 9035878

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13846130>

Muhammadniyoz Nishotiy XIII asar Xorazm adabiyoti rivojiga munosib hissa qo‘shgan ijodkorlardan biridir. Nishotiy 1701 yilda Xorazmda tavallud topgan. Muhammadniyoz Xivadagi maktab madrasalarida o‘qib bilim olgan, ko‘pgina ilmlarga, jumladan, she‘riyatga alohida qiziqish bilan qaragan. Zamonasining madaniyatli, ma‘rifatli kishisi bo‘lib yetishgan va “Nishotiy” taxallusi bilan she‘rlar yozib, xalq orasida tanilgan. Uning adabiy merosi “Husnu Dil” dostoni, “Qushlar munozarasi” manzumasi hamda 1500 misra she‘r ya‘ni 38 g‘azal, 14 muxammas, 1 qasida va musaddasdan iborat. Nishotiyning lirik she‘rlari “Gazaliyot va muxammas-oti Nishotiy (bu 1903 yilda Muhammad Yusuf Chokoriy tomonidan ko‘chirilgan nusxa bo‘lib) O‘z.SSR F.A.Sh.I.da saqlanadi. Shuningdek ayrim she‘rlari “Bayozi mutafarriqa”, “Bayozi majmuai ash‘or”, “Muxammasoti mutafarriqa” kabi manbalardan o‘rin olgan. Uning lirikasida ko‘proq dunyoviy muhabbat, o‘z kechinmalari, zamona xaqidagi fikr-mulohazalar ifodalagan. Nishotiy ijodiga doir qarashlar V.Abdullayev, X.Rasul, M.Qosimova, A.Qayumov, M.Tursunov, B.Volixo‘jayev, M.Abdurahmonova, Ayyomiy, I.Adizovalarning tadqiqotlarida uchraydi¹. “Qushlar munozarasi” allegorik-majoziy xarakterga ega bo‘lib, 300 misradan iborat. Asarda 14 xil qushning o‘zaro bahsu munozaralari orqali o‘sha davrdagi ijtimoiy tuzumga xos illatlar, jaholat, mansabparastlik, manmanlik majoziy shaklda tanqid qilingan, mehnat ahlining kamtarligi ulug‘langan.

Shoir bahor faslida xushmanzara bog‘da ko‘pgina qushlarning tortishuvi, bahsini kuzatadi va shu haqda asar yaratish niyati bilan

Do‘stlar to‘bim imtihon qilayin,

Qushlarning bahsini bayon etayin...

deb, asosiy voqea tavsifiga o‘tadi. Asarda, akka, zog‘, qumri, foxtak, bulbul, to‘ti, qirg‘ovul, kaklik, qarchig‘ay, o‘rdak, qashqaldoq, tovu, humo, hudhud kabi 14 qushning o‘zaro munozarasi bayon etiladi.

Qish chiqib, hut etti chun tahvil,

Bo‘ldi Laklak tamom qushg‘a dalil.

Qat‘ etib yo‘lni shahri Qesh keldi,

¹ Abdullayev V. Xokisor va Nishotiy.-Samarqand, 1960.

Abdullayev V. XVII-XVIII asrlarda Xorazmda o‘zbek adabiyoti. Dok.diss... Samarqand, 1958.

Abdullayev V. O‘zbek adabiyoti tarixi. Ikkinchi kitob.-T.: O‘qituvchi, 1964.

Xolid Rasul. Nishotiy va uning “Husn-u Dil” dostoni//O‘zbek adabiyoti masalalari.-T.:1962, 4-son.

Xolid Rasul. Nishotiy. Husn va Dil. Lirik.-T.: G‘,G‘ulom, 1967. 1-18-betlar.

Rasulov X. O‘zbek epik she‘riyatida xalqchilik.-T.:1973. 29-56-betlar.

Qosimova M. Muhammadniyoz Nishotiy.-T.: Fan, 1975. O‘zbek adabiyoti. III tom.-T, 1959. 444 – 467-betlar.

Qayumov A. Qo‘qon adabiy muhiti.-T, 1961. 5-bet Tursunov M., O‘rinboyev B. O‘zbek adabiy tili tarixi.-T.: Fan, 1982. 101 – 104-betlar

Valixo‘jayev B. O‘zbek epik poeziyasi tarixidan.-T.:Fan, 1974.

Abdovohidova M. Nishotiyning “Shohboz va Bulbul” munozarasi//Adabiy meros.-T.: 1976, 3 – son Ayyomiy. O‘t chaqnagan satrlar.-T.:1983.

Sevunub xalq dedi: "Xush keldi!"

Laylak xalq og'zaki ijodida qut-baraka, ezgulik ramzi sifatida ifoda etiladi. Asarda bahor faslining kirib kelishi, laylaklarning uchib kelishi bilan izohlanadi. Navbat bilan qushlar munozarasi (akka, zog', qumri, foxtak, bulbul, to'ti, qirg'ovul, kaklik, qarchig'ay, o'rdak, qashqaldoq, to'vus, humo) boshlanadi. Har bir qush kibrga beriladi, o'z xususiyatlarini maqtab, lof urib, bir-birlarini kamsitishadi va o'zlarini barchadan ustun qo'yishadi. Dastlab akka va zog' munozaraga kirishadi. Akka uchragan narsani olib qochib, iniga to'plab yuradigan o'g'ri qush, akka fe'lli yulg'ich odamlar shu darajada surbetki, ular hatto qo'lga tushgan taqdirda ham boshqalardan uyalish tuyg'usidan begonadir. Qarg'a – qadimiy, sirli va murakkab obraz bo'lib, dunyo xalqlari folklor namunalari yeri, yerosti, osmon, quyosh, suv bilan bog'liq qarashlarda uchraydi. Afsonalarda aytilishicha, Nuh payg'ambar to'fonning 40 kuni kema darchasini ochib quruq yer xabarini keltirish uchun avval qarg'ani, keyin kabutarni uchirib yuboradi. Qarg'aning mas'uliyatsizligi va xiyonatidan farqli holda kabutar ikkinchi marta uchurib yuborilganida quruq yer xabarini zaytun navdasini keltirish orqali ma'lum qiladi². Shundan so'ng kabutar tinchlik, osoyishtalik, poklik ramziga aylanadi va qarama-qarshi obraz sifatida adabiyotda qo'llanila boshlanadi. "Devonu lug'atit turk" asarida ham qarg'a obrazi hayot tirikchiliklariga dosh bera olmaydigan, yengil-yelpi hayot kechirgan, ochko'z, birovning haqiga ko'z olaytiradigan odamlarning obrazi sifatida tasvirlangan.

Qarg'a qali bilsa, sunin ol buz soqar,

Avchi yashib tuzoq taba menga baqar.

Och ham tashna bo'lgan qarg'a muzni buzar

*Parvo qilmay tuzoq sari tumshuq cho'zar.*³

Shuningdek, To'ti xudbinlik va shaxsiyatparastlik timsoli, To'vus tashqi go'zallik bilan mag'rurlanish, Kabki dariy va Kuf shaxsiy boylik va mol-dunyo yig'ishga mukkasidan ketish, Qarchig'ay johillik va shuhratparastlik kabi illatlarning majoziy timsollari hisoblanadi. Barcha qushlar faqat o'zlarini barchadan ustun qo'yishganidan so'ng, bulbul hudhudni chaqiradi. Dastlab Hudhud obrazini "Lison ut-tayr" yo'nalishidagi dostonlarga fors tasavvuf adabiyotining yetakchi vakili Farididdin Attor o'zining "Mantiq ut-tayr"iga markaziy qahramon sifatida olib kirdi: "Shoirning mazkur mavzuni rivojlantirishga qo'shgan ulushini belgilovchi omillardan yana biri dostonida Hudhud obrazining mavjudligi bilan xarakterlanadi. Hudhud asarning yetakchi qahramonlaridan biri bo'lib, asarda tasvir etilgan barcha voqeahodisalar bevosita uning faoliyati bilan bog'liq holda berilgan... Attor Hudhud obrazini ushbu mavzu doirasiga olib kirar ekan, birinchi galda u haqdagi Sharq folklori va Qur'onda mavjud (XXVII sura 20 oyat) ayrim tasavvurlarga asoslanadi⁴. "Lison ut-tayrdoston" da hudhud qushlarni to'g'ri yo'lga boshlovchi, ularga pand-nasihatlilik qiluvchi, umumtasavvufiy fikr yurituvchi shayx, pining allerogik obrazi sifatida ifodalangan. Ushbu asarda ham hudhud donishmad va yo'lboshchi sifatida tasvirlanadi. Hudhud qushlarga bir hikoya yitib beradi. Ya'ni

Bir kuni tushti ko'k'din boron,

Ko'rsakim yer, muhit bepoyon.

² Shukurova Zilola. Mumtoz nasrda og'zaki ijod an'anasi (Qisasi Rabg'uziy" asari misolida). – Toshkent: Zukko kitobxon, 2020. – B. 72.

³ Mahmud Qoshg'ariy. Devonu lug'atit turk. – Toshkent: 1984. 401-bet.

⁴ Raxmonova, Sh.M. 2022. "Irfoniy dostonlarda vazn va mazmun munosabati". O'zbekiston: til va madaniyat. 2 (2): 26-41.

*Munda tushtiyu munfail bo'ldi,
Tushkaniga base xijil bo'ldi.
Dedi: – Man munda kimki jo qilsam,
Bahr ila bahs, mojaro qilsam.
Ko'rgach o'zini kam o'shul yomg'ur,
Sadafichiga tushtiyu b.o'ldi dur.
Hudhud ul dam so'z'n ado qildi.
Barcha qushlar apga duo qildi.*

Ya'ni bir kuni bo'ron osmondan yerga tushadi va yerni juda bepayon ekanligini ko'radi. U yerga tushganiga hijolat bo'la boshlaydi va kim bilan majaro qilishni bilmaydi. Sadafni ichiga tushadi va durga aylanadi. Demak inson qachonki, o'zini anglasa, qalbiga nazar solsa, nafsini jilovlay olsa, qalbidagi sadafni ko'radi va ko'ngil ko'zi ochiladi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, ushbu asar majoziy xarakterga ega bo'lib, qushlar obrazi orqali jamiyatdagi insonlarning, amaldorlarning qalb ko'zi yopiqligi, manmanlik, xudbinlik, o'zini boshqalardan ustun qo'yish kabi illatlar avj olganligiga urg'u beriladi,

References:

1. Abdullayev V. Xokisor va Nishotiy.-Samarqand, 1960.
2. Abdullayev V. XVII-XVIII asrlarda Xorazmda o'zbek adabiyoti. Dok.diss... Samarqand, 1958.
3. Abdullayev V. O'zbek adabiyoti tarixi. Ikkinchi kitob.-T.: O'qituvchi, 1964.
4. Xolid Rasul. Nishotiy va uning "Husn-u Dil" dostoni//O'zbek adabiyoti masalalari.-T.:1962, 4-son.
5. Xolid Rasul. Nishotiy. Husn va Dil. Lirik.-T.: G'ulom, 1967. 1-18-betlar.
6. Rasulov X. O'zbek epik she'riyatida xalqchilik.-T.:1973. 29-56-betlar.
7. Qosimova M. Muhammadniyoz Nishotiy.-T.: Fan, 1975. O'zbek adabiyoti. III tom.-T, 1959. 444 – 467-betlar. Qayumov A. Qo'qon adabiy muhiti.-T, 1961. 5-bet 8.Tursunov M., O'rinboyev B. O'zbek adabiy tili tarixi.-T.: Fan, 1982. 101 – 104-betlar
8. Valixo'jayev B. O'zbek epik poeziyasi tarixidan.-T.:Fan, 1974.
9. Abduvohidova M. Nishotiyning "Shohboz va Bulbul" munozarasi//Adabiy meros.-T.: 1976, 3 – son Ayyomiy. O't chaqnagan satrlar.-T.:1983.
10. Shukurova Zilola. Mumtoz nasrda og'zaki ijod an'anasi (Qisasi Rabg'uziy" asari misolida). – Toshkent: Zukko kitobxon, 2020. – B. 72.
11. Mahmud Qoshg'ariy. Devonu lug'atit turk. – Toshkent: 1984. 401-bet.
12. Raxmonova, Sh.M. 2022. "Irfoniy dostonlarda vazn va mazmun munosabati". O'zbekiston: til va madaniyat. 2 (2): 26-41.

24.	O'QISH KO'NIKMASI (READING)-CHET TILIDA SO'ZLASHUV KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY VOSITASI <i>Israilova Shabnam Juraboyevna</i>	73
25.	O'ZBEKISTON KOMPOZITORLARI IJODIDA MIKSODIATONIKANING O'RNI <i>Mulladjanova Hilolaxon Jamoliddin qizi</i>	76
26.	O'ZBEK VA INGILIZ TILLARIDA PRAGMATIK TO'SIQNI YUZAGA KELTIRUVCHI OMILLAR <i>Muqimjonova Jumagul Mo'ydinjoq qizi</i>	80
27.	UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA TASVIRIY SAN'AT FANINING O'RNI VA AHAMIYATI <i>Baymetov Botir Boltaboyevich, Xamraqulova Muqaddam Tojiqo'zi qizi</i>	82
28.	TEXNIK SOHALARDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI <i>Gulmatova Hurriyat Sadikovna</i>	86
29.	BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA YOSHLAR O'RTASIDAGI TADBIRKORLIK MUHITINI YARATISH YO'LLARI <i>Mavlonova Muxlisa Nizomiddin qizi</i>	90
30.	BULUTLI TEXNOLOGIYALARDA TAHDIDLAR VA HIMOYA <i>Xurramov Anvar Jumanazarovich, Xushboqova Oygul Jo'rayevna</i>	93
31.	INCREASING THE OPERATIONAL PERFORMANCE OF PASSENGER CARS USING SYNTHETIC GAS FUELS <i>Bo'tayev Azizjon Kenjaboy o'g'li</i>	95
32.	ОЦЕНКА ТЯЖЕСТИ СОСТОЯНИЯ ПАЦИЕНТОВ С АБДОМИНАЛЬНЫМ СЕПСИСОМ <i>Саттаров Шокир Хасанович, Атоева Мохигул Отабековна, Раймуродова Шахноза Зиёдуллаевна</i>	98
33.	MUHAMMADNIYOZ NISHOTIYNING "QUSHLAR MUNOZARASI" ASARIDAGI QUSHLAR OBRAZI BADIYYATI <i>Moxichehra Muxammadiyeva</i>	100
34.	SHAXSDA PSIXOLOGIK BARQARORLIKNI NAMOYON BO'LISH XUSUSIYATLARI <i>Atajanov Jahongir Baxtiyarovich</i>	103
35.	SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUFNING ODOB- AXLOQ BORASIDAGI QARASHLARI ASOSIDA YOSH AVLODNI TARBIYALASH <i>Masharipov Raxmatulla Beknazarovich</i>	106
36.	SITRUS MEVALARINING O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDAGI O'RNI: MANDARIN MISOLIDA TAHLIL	110